

МОНГОЛ УЛСЫН МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН 2010 ОНЫ ТОЙМ

Ц. Норовдондог, (Ph.D), Ц. Батдорж, Ч. Онончимэг,
Ц. Элбэгзаяа

I. Макро эдийн засгийн зарим үзүүлэлтүүд**2010 онд Макро эдийн засгийн үзүүлэлтэнд гарсан өөрчлөлтүүд:**

- ✓ Хөдөө аж ахуйн салбар нь манай улсын эдийн засгийн голлох салбаруудын нэг юм. 2010 онд өвлийн зудны хүндрэлээс шалтгаалан оны эцэст 32729.5 мян. толгой мал тоологдсон нь өмнөх оны мөн үеийнхээс 11294.4 мян.толгой буюу 25.7 хувиар буурсан байна. Үүнээс гадна өвөлжилтийн хүндрэлээс шалтгаалан 2010 онд 10.3 сая том мал зүй бусаар хорогдсон нь өмнөх оныхоос 8.6 сая толгойгоор илүү байна.
- ✓ Атар III аяны хүрээнд газар тариалангийн салбарын хувьд таатай үзүүлэлтийг бий болгосон. 2010 онд 355.1 мян.т үр тариа, 168.0 мян.т төмс, 82.3 мян.т хүнсний ногоо хурааж, 1132.3 мян.т хадлан, 31.3 мян.т гар тэжээл бэлтгэсэн байна. Энэ нь өмнөх оныхоос хураасан үр тариа 36.6 мян.т буюу 9.3 хувиар бага, харин төмс 16.7 мян.т буюу 11.1 хувь, хүнсний ногоо 4.3 мян.т буюу 5.5 хувиар нэмэгдэж, хадлан 220.0 мян.т буюу 24.1 хувь, гар тэжээл 5.5 мян.т буюу 21.1 хувиар их бэлтгэжээ.
- ✓ Аж үйлдвэрийн салбарын нийт үйлдвэрлэлийн хэмжээ нэмэгдэж /2005 оны зэрэгцүүлэх үнээр/ 1874.6 тэр бум төгрөг болж, өмнөх оныхоос 167.7 тэрбум төгрөг буюу 10.0 хувиар өссөн байна. Аж үйлдвэрийн салбарын энэ өсөлтөнд уул уурхайн олборлох аж үйлдвэрийн салбарын үйлдвэрлэлийн газрын тос, хайлуур жоншны баяжмал, нүүрс зэрэг нэр төрлийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл 16.7-91.8 хувиар нэмэгдсэн нь голлох нөлөөллийг үзүүлсэн байна.
- ✓ Үүнээс гадна 2008 - 2009 онуудад уналтанд ороод байсан барилгын салбарын хувьд 2010 онд 350.8 тэрбум төг болсны 326.5 тэрбум төг буюу 93.1 хувь нь дотоодын, 24.3 тэрбум төг буюу 6.9 хувь нь гадаадын барилгын байгууллагуудад ногдож байна.
- ✓ Барилга угсралт, их засварын ажил өмнөх оныхоос 71.4 тэрбум төг буюу 25.6 хувь, үүнээс дотоодын байгууллагын гүйцэтгэсэн ажил 75.9 тэрбум төг буюу 30.3 хувиар өссөн байна.
- ✓ Гадаад худалдааны хувьд импортын хэмжээ 2010 онд 3277.9 сая.долл буюу өмнөх оны мөн үеэс 1140.2 сая.ам.долл буюу 53.3 хувиар өссөн байна.

Гадаад худалдаа

2010 онд Макро эдийн засгийн байдал харьцангуй тогтвортой, өсөлттэй байсан нь гадаад худалдааны үзүүлэлт мөн үеийнхээс өсч, ДНБ-тэй харьцуулахад 96.7 хувь буюу тэнцэхүйц түвшинд хүрсэн үзүүлэлттэй гарахад нөлөөлсөн байна. Манай улсын гадаад худалдааны нийт бараа эргэлт 6177.1 сая.ам.долл, үүнээс экспорт 2899.2 сая.ам.долл, импорт 3277.9 сая.ам.долл хүрсэн байна.

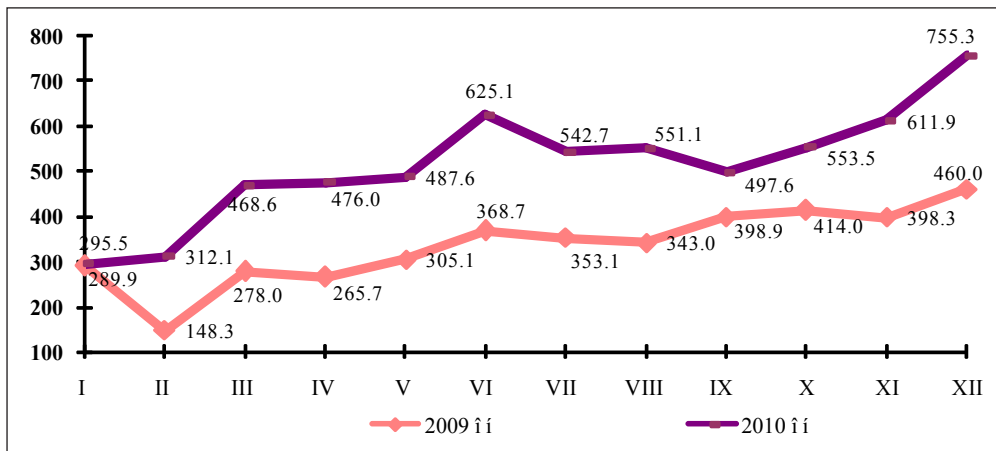
Гадаад худалдааны тэнцэлийн хувьд 2010 онд 378.7 сая.ам.долларын алдагдалтай гарч, алдагдлын хэмжээ өмнөх оны мөн үеийнхээс 126.4 сая.ам.долл буюу 50.1 хувиар нэмэгдсэн байна.

Нийт бараа эргэлт

Гадаад худалдааны нийт бараа эргэлтийг улсаар нь авч үзвэл 2010 онд дэлхийн 132

оронтой худалдаа хийснээс 56.0 хувь нь БНХАУ-д, 18.9 хувь нь ОХУ-д, үлдсэн 25.1 хувь нь бусад улсуудад ногдож байна. Харин нийт бараа эргэлтийн хэмжээ 2010 онд **6177.1 сая.ам.долл** болсон нь өмнөх оны мөн үеэс **53.5 хувиар** нэмэгдсэн бөгөөд экспорт 53.8 хувь, импорт 53.3 хувиар тус тус өссөн байна.

Зураг 1. Гадаад худалдааны нийт бараа эргэлт, 2009 - 2010 оны I - XII сар, сая долл

Экспорт

Манай улс 2010 онд нийт 67 оронтой экспортын худалдаа хийснээс 84.9 хувийг БНХАУ-тай, 4.9 хувийг Канад улстай, 2.7 хувийг ОХУ-лстай үлдсэн 7.5 хувийг БНСУ, Итали, ХБНГУ зэрэг бусад улс оронтой хийсэн байна. 2010 онд нийт экспортын хэмжээ 2899.2 сая ам.долл болж өмнөх оны мөн үеийнхээс 1013.8 сая ам.долл буюу 53.8 хувиар өссөн байна.

Экспортын үнийн дүнгийн 98.0 хувийг зөвхөн эрдэс бүтээгдэхүүн (80.8%), үнэт ба хагас үнэт чулуу, үнэт металл, гоёлын зүйлс, ноос, нэхмэл болон нэхмэл бүтээгдэхүүн, мал амьтаны гаралтай түүхий эд эзлэж байна.

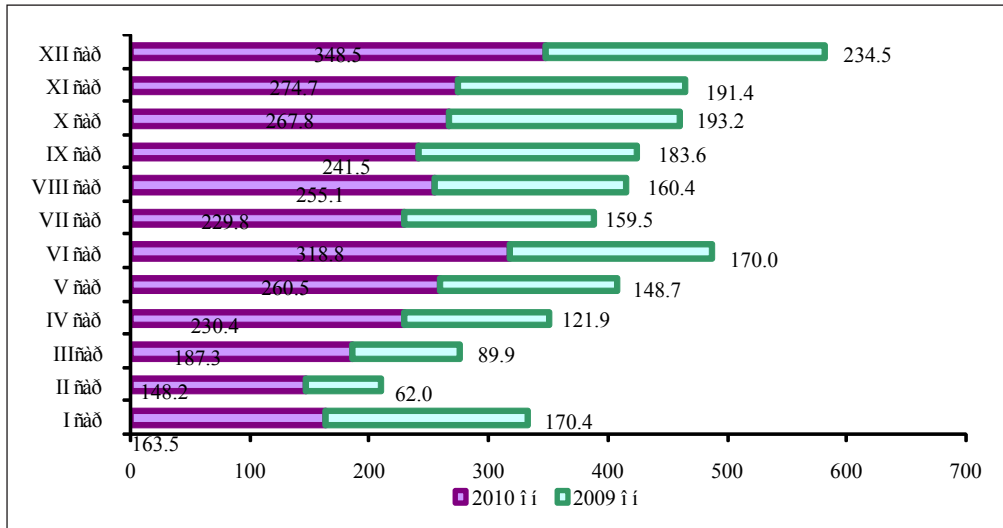
Сүүлийн 3-н жилийн байдлаар экспортод гарсан зарим эрдэс бүтээгдэхүүний биет хэмжээний өөрчлөлтийг авч үзвэл төмрийн хүдэр, нүүрсний экспорт жил тутам өсөж байна. Төмрийн хүдэрийн хувьд 2008 онд 1013.1 мян.т, 2009 онд 1598.1 мян.т харин 2010 онд огцом өсөж 3539.3 мян.т буюу өмнөх оны мөн үеэс 1941.2 мян.т буюу 54.8 хувиар өссөн байна.

Импорт

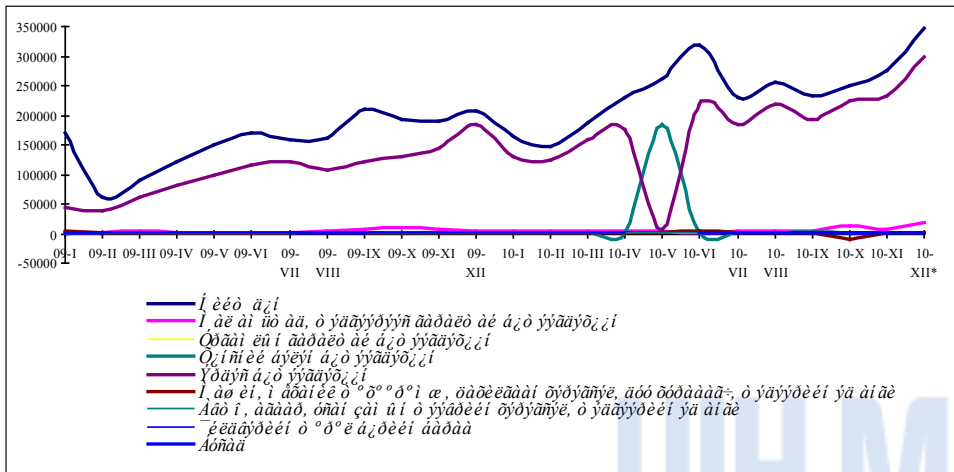
2010 онд манай улс 125 оронтой импортын худалдаа хийж, нийт импортын хэмжээ 3277.9 сая.ам долл хүрч өмнөх оны мөн үеийнхээс 1140.2 хувь буюу 53.3 хувиар өссөн байна. Манай улсын хувьд импортын 3968 нэр төрлийн бараа, бүтээгдэхүүнийг импортоор оруулж ирсэн нь өмнөх оныхтой харьцуулахад машин механик төхөөрөмж, цахилгаан хэрэгсэл, техник хэрэгсэл, тэдгээрийн сэлбэг анги, хими химийн үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн үндсэн төмөрлөг, түүгээр хийсэн бүтээгдэхүүн 273 нэр төрлөөр ихэссэн байна.

Гадаад худалдааны импортын өсөлтөнд машин тоног төхөөрөмж 363.8 сая.ам.долл, машин механик төхөөрөмж, цахилгаан хэрэгсэл, дуу хураагч, тэдгээрийн сэлбэг, эд анги 261.6 сая.ам.долл, эрдэс бүтээгдэхүүний импорт 189.6 сая.ам.долл, хими, химийн үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн 77.6 сая.ам.доллар байсан нь нөлөөлсөн байна.

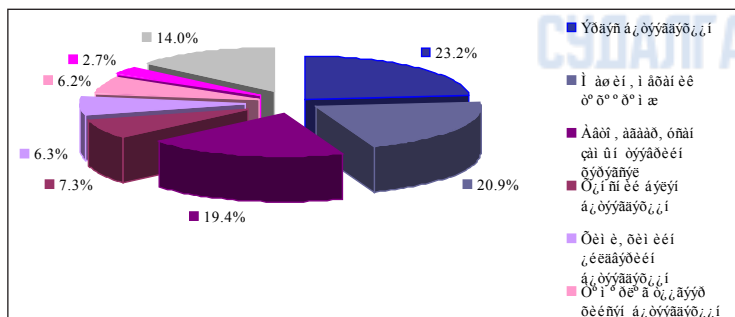
Зураг 2. Гадаад худалдааны экспортийн хэмжээ, 2009 - 2010 оны I - XII сар, сая ам.долл

Зураг 3. Гадаад худалдааны импортын хэмжээ, 2009 - 2010 оны I - XII сар, сая ам.долл

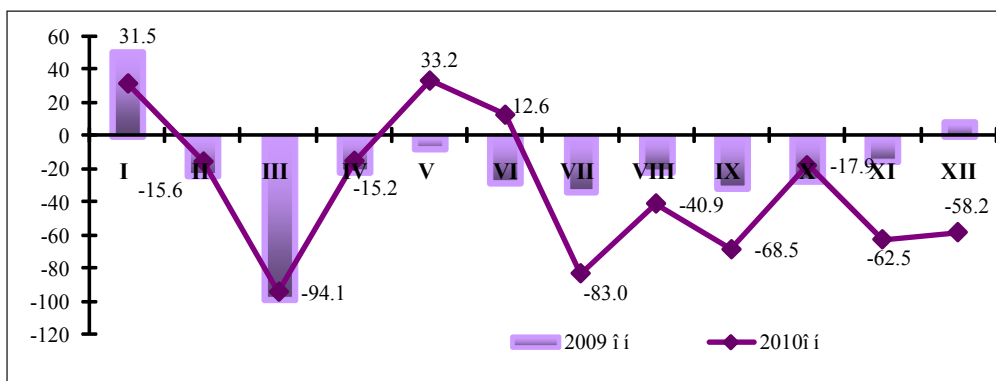
Зураг 4. 2010 онд гадаад худалдааны импортын хувь, хэмжээ

Гадаад худалдааны тэнцэл

Гадаад худалдааны тэнцэл 2010 онд 378.7 сая ам.долларын алдагдалтай гарч, өмнөх оны мөн үеийнхээс 126.4 сая ам.долл буюу 50.1 хувиар өссөн дүн гарсан байна. Гадаад худалдааны тэнцэл 2009 оны 1, 12 дугаар сард ашигтай, 2-11 дүгээр сард алдагдалтай гарсан бол 2010 онд 1, 5, 6 дугаар сард ашигтай, 2-4 болон 7-12 дугаар сард алдагдалтай гарсан байна.

Зураг 5. Гадаад худалдааны тэнцэл, 2009 - 2010 он, сая ам.долл

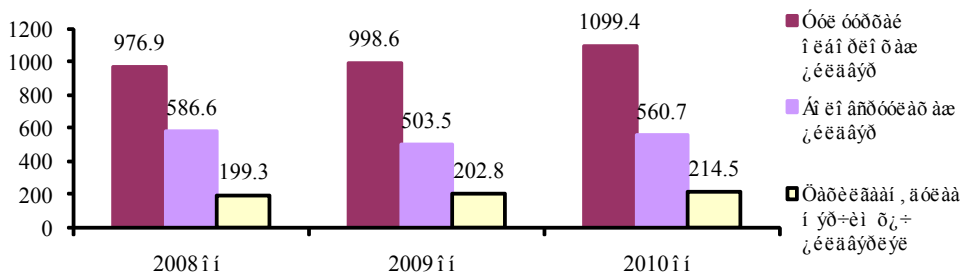
ДОТООДЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

Аж үйлдвэр

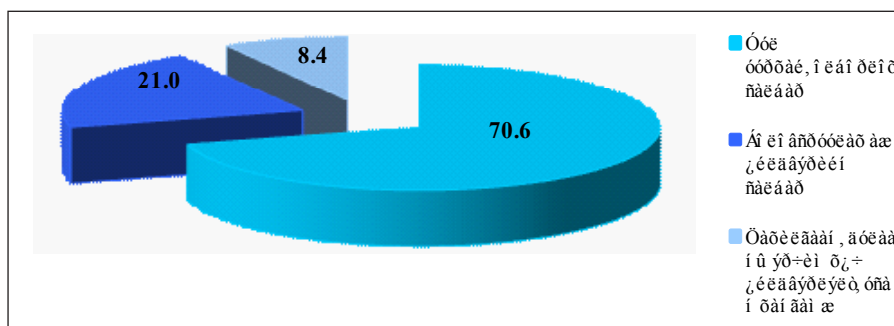
Аж үйлдвэрийн салбарын нийт үйлдвэрлэл 2010 оны байдлаар (2005 оны зэрэгцүүлэх үнээр) 1874.6 тэрбум төг болж, өмнөх оны мөн үеийнхээс 169.7 тэрбум төгрөг буюу 10.0 хувиар өссөн байна. Энэ өсөлтөнд уул уурхай, олборлох аж үйлдвэрийн салбарын зарим дэд салбараас гадна дараахь дэд салбарын үйлдвэрлэл нэмэгдсэн нь нөлөөлсөн байна.

- Нүүрс олборлолт 91.8 хувь;
- Газрын тос, шатдаг хий олборлолт 16.7 хувь;
- Бусад ашигт малтмал олборлолт 19.5 хувь;
- Бичиг хэргийн болон тооцоолох техник үйлдвэрлэл 5.5 дахин;
- Резин болон хуванцар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл 84.4 хувь;
- Хүнсний бүтээгдэхүүн, ундаа үйлдвэрлэл 24.0 хувь;
- Төмрийн үйлдвэрлэл 29.6 хувь;

Харин аж үйлдвэрийн нийт бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлд 2010 онд металын хүдэр олборлолт (-6.4%), мебель тавилга үйлдвэрлэл, боловсруулх бусад үйлдвэрлэл (-22.2%), арьс, шир боловсруулах, ширэн эдлэл, гутал үйлдвэрлэл (-55.3%), тээврийн болон бусад хэрэгсэл үйлдвэрлэл (-90.0%) зэрэг салбарын үйлдвэрлэлийн хэмжээ буурсан байна.

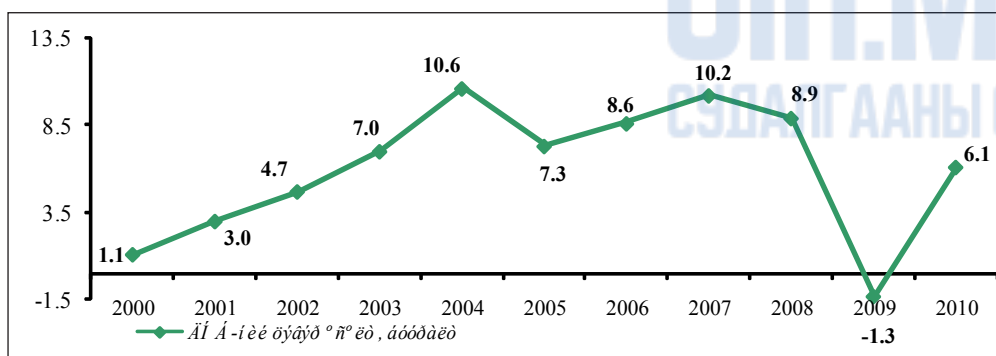
Зураг 6. Аж үйлдвэрийн нийт бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, салбараар, тэрбум төг.

2010 онд Аж үйлдвэрийн салбарын хувьд үйлдвэрлэсэн нийт бараа бүтээгдэхүүнээ гадаад зах зээлд газрын тос олборлолт 100 хувь, металлын хүдэр олборлолт 92.9 хувь, нүүрс олборлолт 89.4 хувь, бусад ашигт малтмал олборлолтын салбар 79.2 хувийг борлуулсан байна.

Зураг 7. 2010 онд Аж үйлдвэрийн нийт борлуулалтанд салбаруудын эзлэх хувиар

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн

Монгол Улсын ДНБ /2005 оны зэрэгцүүлэх үнээр/ 2010 оны эхний 3 улиралд нийт 2646.5 тэрбум төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеийнхээс 156.6 тэрбум төгрөг буюу 6.3 хувиар өссөн байна. Энэ өсөлтөнд аж үйлдвэр, барилгын салбарын үйлдвэрлэл болон үйлчилгээний салбар, бүтээгдэхүүний татварын хэмжээ нэмэгдсэн нь голлон нөлөөлсөн байна.

Зураг 8. ДНБ-ний цэвэр өсөлт, бууралт, 2000 - 2010 он

Үйлдвэрлэлийн аргаар тооцсон ДНБ-ий хэмжээ 2010 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр, оны үнээр 8255.1 тэрбум төгрөг, 2005 оны зэрэгцүүлэх үнээр 4154.0 тэрбум төгрөгт хүрч, өмнөх оныхоос оны үнээр 25.3 хувь, зэрэгцүүлэх үнээр 6.1 хувиар тус тус өслөө. ДНБ-ий 2010 оны дээрх өсөлтөд бөөний болон жижиглэн худалдаа; машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээний салбар 23.4 хувь, боловсруулах аж үйлдвэрийн салбар 11.3 хувь, уул уурхай, олборлох салбар 6.3 хувь тус тус өссөн нь голлон нөлөөлж байна.

Эцсийн ашиглалтын аргаар тооцсон дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ 2010 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 8420.7 тэрбум төг болж, өмнөх оныхоос 1852.3 тэрбум төг буюу 28.2 хувиар өслөө. Уг өсөлтөд эцсийн хэрэглээ болон нийт хуримтлал нэмэгдсэн нь голлон нөлөөлсөн байна.

II. УЛСЫН ТӨСВИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

2010 оны Урьдчилсан гүйцэтгэлээр улсын нэгдсэн төсөв 2.2 тэрбум төгрөгийн ашигтай гарч төсвийн нийт орлогын үзүүлэлтүүд өмнөх оны мөн үеийнхтэй харьцуулахад 340.4 тэрбум төгрөгийн өсөлттэй гарсан байна. 2010 оны эхний улиралаас эхлэн урсгал тэнцэл ашигтай гарсаар ирсэн ба урьдчилсан гүйцэтгэлээр 764.7 тэрбум төгрөгийн ашигтай гарч төсвийн үзүүлэлт сайжирсан.

Нийт орлогын дүн өмнөх онтой харьцуулахад 1 084.5 тэрбум төгрөгөөр өссөн байгаа нь дэлхийн зах зээл дээрх зэс, алтны үнэ өсөж гадаад худалдааны эргэлт сайжирч, гэнэтийн ашгийн татвар, дотоодын нэгжүүдийн шууд болон шууд бус татварын нөлөө их байсан байна. Төсвийн орлого нэмэгдэж тэнцэл сайжирсанч зарлага даган өссөөр байна. 2010 онд төсвөөс нийт 276.0 тэрбум төгрөг хүний хөгжил сангаас тараасан ба төрийн албан хаагчдын цалинг 30 хувиар нэмдүүлсэн зэрэг нь зарлага өсөхөд багагүй нөлөө үзүүлснээр барахгүй имфляци өсөхөд нөлөөлсөн.

Доорхи хүснэгт №1-ээс Нэгдсэн төсөв, улсын төсөв, орон нутгийн төсвийн тоон үзүүлэлтийн дүнг 2009-2010 оны үзүүлэлтүүдийг хурьцуулан харуулсан болно. Улсын нэгдсэн төсвийн орлого, зарлагын гүйцэтгэл /2010 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр/

Хүснэгт №1 /сая төгрөг оны үнээр/

Орлого, зарлагын төрөл	2009 оны 12 сар			2010 оны 12 сар		
	Улсын нэгдсэн төсөв	Улсын төсөв	Орон нутгийн төсөв	Улсын нэгдсэн төсөв	Улсын төсөв	Орон нутгийн төсөв
Төсвийн орлого:						
Нийт орлого, тусламжийн дүн	1 993 995.6	1 431 875.4	283 717.0	3 078 418.6	2 451 137.8	361 531.3
Нийт орлого	1 974 927.9	1 251 071.2	270 068.8	3 043 857.1	2 221 006.0	341 394.7
Урсгал орлого	1 972 619.3	1 251 071.2	267 168.9	3 035 868.6	2 221 006.0	333 406.2
Татварын орлого	1 620 549.6	933 245.4	237 214.0	2 637 573.3	1932 183.0	300 888.1
Татварын бус орлого	352 069.7	317 825.8	29 955.0	362 295.4	288 832.1	32 518.1
Хөрөнгийн орлого	2 308.6	-	2 899.9	7 988.5	-	7 988.5

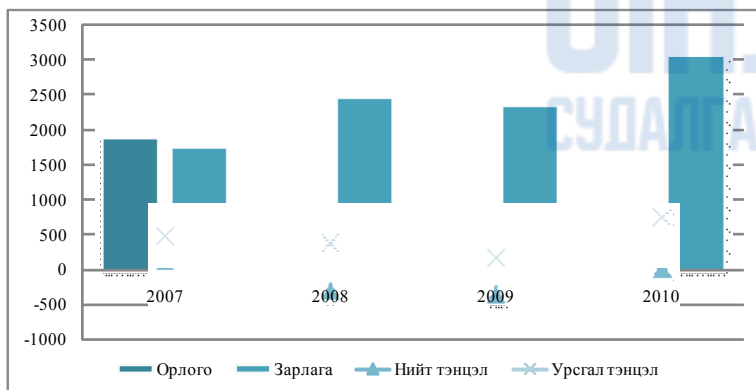
Тусламжийн орлого	19 067.7	180 804.2	13 648.2	34 561.4	230 131.8	20 136.6
Төсвийн зарлага:						
Нийт зарлага ба эргэж төлөгдөх цэвэр зээл	2 336 629.7	1 746 616.9	268 150.7	3 076 197.4'	2 376 197.4'	353 251.5'
Нийт зарлага	2 248 722.1	1 658 709.3	268 150.7	2 835 860.8	2 135 795.4	353 251.5
Урсгал зардал	1 788 157.6	1 406 273.3	234 876.3	2 271 150.0	1 632 065.6	294 699.8
Хөрөнгийн зардал	460 564.5	252 436.0	33 274.4	564 710.8	503 729.8	58 551.7
Эргэж төлөгдөх цэвэр зээл	87 907.6	87 907.6	-	240 402.0	240 402.0	-
Нийт тэнцэл	-342.6	-314.7	15.5	2.2'	75'	8.2'
Урсгал тэнцэл	184.5	-155.2	32.3	764.7'	589'	38.8'

Төсвийн нийт ба урсгал тэнцэл:

Нэгдсэн төсвийн нийт орлого 2010 онд 3 078.4 тэрбум төгрөг, нийт зарлага ба эргэж төлөгдөх цэвэр зээл 3 076.1 тэрбум төгрөг болж нийт тэнцэл 2.2 тэрбум төгрөг, урсгал тэнцэл 764.7 тэрбум төгрөгийн ашигтай гарлаа. 2007 онд дэлхийн зах зээл дээрх ашигт малтмалын үнэ өсч манай улсын төсөв ашигтай гарч байсан боловч зарлага нэлээдгүй хэмжээгээр өссөөр байсан. 2008 оны сүүлийн хагасаас дэхийн санхүү эдийн засгийн хямрал манай улсын эдийн засагт нөлөөлж эхэлсэн ба тухайн үед Засгийн газраас хямралын эсрэг арга хэмээ авч зарлагыг хумих мөн орлого зарлагын тэнцвэртэй харьцааг хадгалах бодлого баримтлаж хямралын нөлөөг багасгасан. 2010 онд дэлхийн зах зээл дээр ашигт малтмалын үнэ дахин өсөж эхэлсэн нь манай улсын эдийн засагт эерэг нөлөө үзүүлж нийт тэнцэл ашигтай гарахад нөлөөлжээ.

Зураг №9

- 2007 оноос хойшхи Нэгдсэн төсвийн орлого, зарлагын өсөлт бууралт болон нийт тэнцэл, урсгал тэнцэл

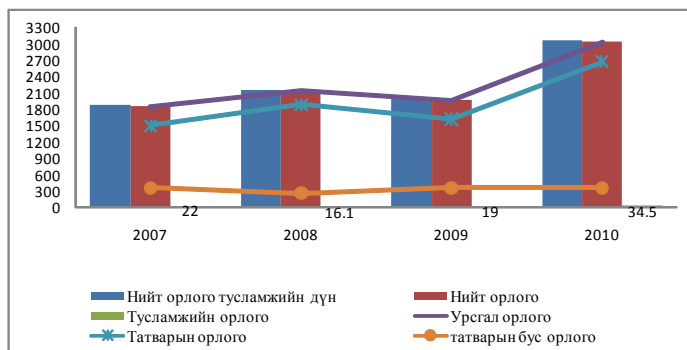

Улсын нэгдсэн төсвийн нийт орлого, тусламжийн дүн

2010 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 3 078.4 тэрбум төг, нийт орлого 3 043.8 тэрбум төгрөг, урсгал орлого 3 035.8 тэрбум төгрөг болж өссөн дүнтэй гарчээ. Төсвийн нийт орлогын 87.8 хувь буюу 2 673.5 тэрбум төгрөгийг татварын орлого, 11.8 хувь буюу 362.2 тэрбум төгрөгийг татварын бус орлого бүрдүүлж байна.

Графикаас №10-оос харахад урсгал орлого нэмэгдэхэд татварын орлогын нөлөө их байгаа ба татварын орлогын өсөлтөнд орлогын албан татвар өмнөх оныхоос 46.5 хувиар, нийгмийн даатгалын шимтгэл 18 хувиар, өмчийн татвар 18.3 хувиар, дотоодын бараа, үйлчилгээний албан татвар 41 хувиар, гадаад худалдааны татварын орлого 40 хувиар, бусад татвар 34.6 хувиар өссөн нь нөлөөлсөн байна. Нийт орлогын өсөлтөнд хөрөнгийн орлого, тусламжийн орлогын үзүүлэх нөлөө бага байгаа боловч хөрөнгийн орлого өмнөх оныхоос 70.8 хувиар, тусламжийн орлого 44.9 хувиар тус тус өссөн байна.

Зураг №10 Нэгдсэн төсвийн орлогын үзүүлэлтүүд

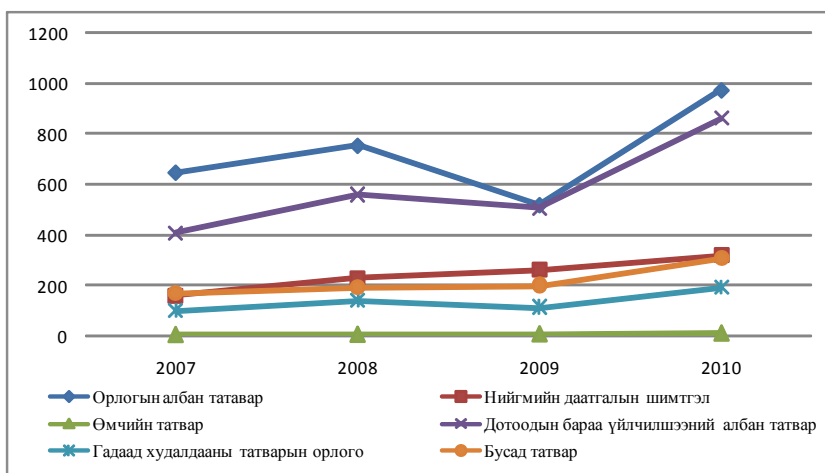
Татварын орлого

Татварын нийт орлого өмнөх жилүүдэд тогтмол өсөлттэй гарсаар ирсэнч 2009 онд өмнөх оныхоосоо буурч гарсан нь санхүү эдийн засгийн хямралтай хобтоотойгоор гадаад худалдааны эргэлт багасаж импортын бараа таваараар дотоодын хэрэгцээнийхээ ихэнх хувийг хангадаг манай улсын хувьд хямралын нөлөө өндөр байсан.

2009 онд орлогын албан татвар, дотоодын бараа үйлчилгээний татвар, гадаад худалааны татварын орлого, бусад татвар зэрэг буурснаас 2009 онд өмнөх 2008 оныхоос буурч гарсан. Харин 2010 оноос дэлхийн санхүү эдийн засгийн хямрал илааршиж дэлхийн зах зээл дээрхи зэс алтны үнэ өсөж, эдийн засаг сэргэж эхэлсэнээр татварын орлого нэмэгдсэн дүнтэй гарсан. 2010 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр татварын орлого 2 673.5 тэрбум төгрөг болж өмнөх оныхоос 1 053.0 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдсэн байна. Татварын орлого нэмэгдэхэд орлогын албан татвар, гадаад худалдааны татварын орлого, дотоодын бараа үйлчилгээний албан татвар, бусад татвар зэрэг голлон нэмэгдсэн байна.

Татварын бус Татварын бус орлого өмнөх жилүүдэд тасралтгүй өссөн дүнтэй байгаа ба 2008 онд буурсан дүнтэй гарсан байна. Татварын бус орлого нь 2010 он урьдчилсан гүйцэтгэлээр 362.2 тэрбум төгрөг болж өмнөх оноосоо 10 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдсэн дүнтэй гарсан байна.

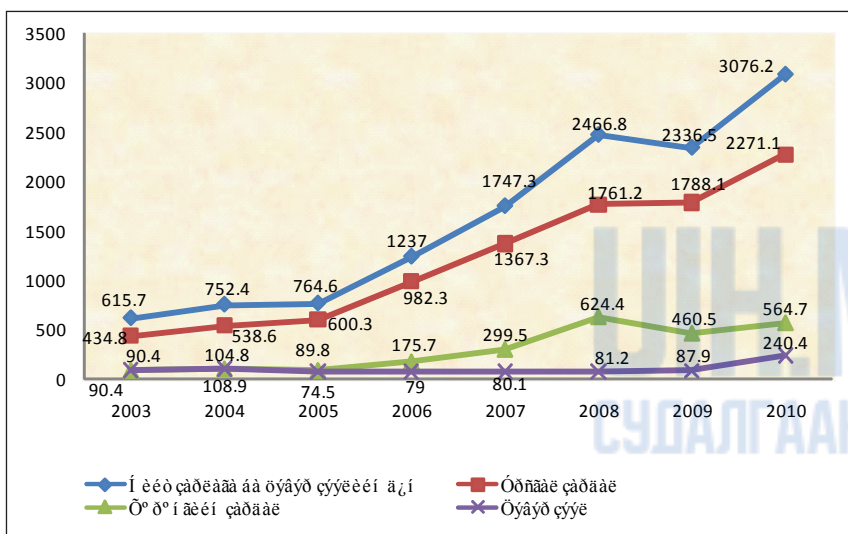
Зураг №11 Татварын орлогын үзүүлэлтүүд

Улсын нэгдсэн төсвийн нийт зарлага, эргэж төлөгдөх цэвэр зээлийн хэмжээ

Улсын нэгдсэн төсвийн нийт зарлага, эргэж төлөгдөх цэвэр зээлийн хэмжээ 2010 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 3 076.2 тэрбум төг. болж өмнөх оныхоос 739,6 тэрбум төгрөг буюу 24 хувиар өссөн дүнтэй гарсан. Нийт зарлага, эргэж төлөгдөх цэвэр зээлийн хэмжээ өсөхөд урсгал зардалын бараа үйлчилгээний зардал, зээлийн үйлчилгээний төлбөр, татаас шилжүүлэг зэрэг бүгд нэмэгдсэн дүнтэй гарсанаас гадна хөрөнгийн зардал, эргэж төлөгдөх зээл мөн нэмэгдэн гарсан нь голлон нөлөөлжээ.

Зураг №12 Нэгдсэн төсвийн зарлагын үзүүлэлтүүд

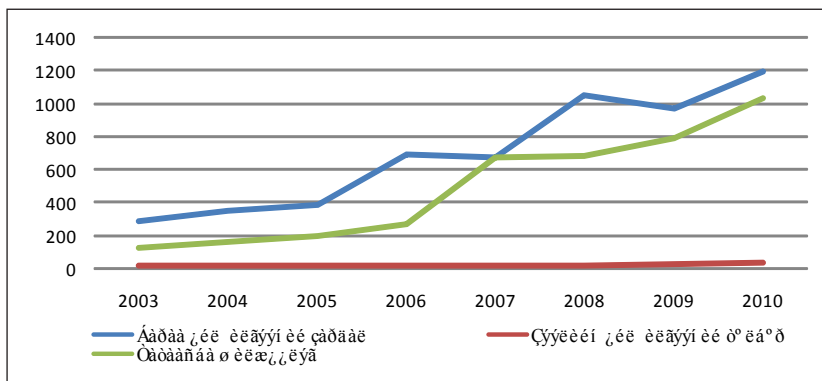

Урсгал зардал

Урсгал зардал 2005 оноос тогтмол өсч 1.792.1 тэрбум төгрөг болтлоо өссөн нь байна. 2005-2009 онуудад урсгал зарлагын бүлгийн зардалууд огцом өссөн. Графикаас харахад бараа үйлчилгээний зардал хоёр дахин, татаас ба шилжүүлэг дөрөв дахин нэмэгдсэн бол зээлийн үйлчилгээний төлбөр 8 хувиар нэмдэгжээ. Бараа үйлчилгээний зардлыг

нэмэгдэхэд цалин хөлс, бараа үйлчилгээний бусад зардалын бүлгийн зардалууд огцом өссөнтэй холбоотой юм.

Зураг №13 Урсгал зардлын үзүүлэлтүүд

Хөрөнгийн зардал Хөрөнгийн зардалд 2010 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 564.7 тэрбум төгрөг зарцуулсан нь өмнөх оныхтой харьцуулахад 104.2 тэрбум төг. буюу 18.4 хувиар өссөн байна. Хөрөнгийн зардлын өсөлтөд дотоодын эх үүсвэрээс хийгдсэн хөрөнгийн зардал 117.6 тэрбум төгрөг буюу 21.3 хувиар нэмэгдсэн нь голлон нөлөөлжээ. Гадаад эх үүсвэрээр манхүүжүүлэх зардал нь 2009 оныхоос 50.3 хувиар буурсан дүнтэй гарсан байна.

Монгол улсын төсвийн нийт зарлаг ба цэвэр зээлийн дүн сүүлийн жилүүдэд 3 дахин өссөн үзүүлэлттэй байна. 2005 оноос 2009 онд нийт зарлага цэвэр зээлийн дүнд эзлэх урсгал зарлага 3 дахин, хөрөнгийн зарлага 5 дахин нэмэгдэж цэвэр зээл 3.9 хувиар буурсан байна. Урсгал зардал зардал өсөхөд брааны үйлчилгээний зардалын зүйл ангийн зардлууд болох цалин хөлс 436.1 тэрбум төгрөгөөр, бараа үйлчилгээний бусад зардал 146.7 тэрбум төгрөгөөр, зээлийн үйлчилгээний төлбөр 8.3 тэрбум төгрөгөөр, 29.9 тэр бум төгрөгөөр өссөн ба эдгээрийн нийт дүн нь 621 тэрбум төгрөг болж Монгол улсын нэгдсэн төсвийн 2003 оны орлогын гүйцэтгэлээс давж гарсан байна.

Монгол улсын нийт зарлагын өсөлтийн гол шалтгаан нь ашигт малтмалын өсөлтийн жилүүдэд төсөв уул уурхайгаас хэт хамааралтай болсон ба тэрхүү хуримтлалын ихэнх хэсгийг цалин хөлс, нийгмийн халамжийн зардал, хөрөнгө оруулалтын зардалуудад зарцуулсан байна. Графикаас харахад 2008-2010 онд урсгал зардалаас бусад зардал буурсан үзүүлэлттэй гарсан нь хөрөнгийн зардал болон цэвэр зээл тодорхой хэмжээгээр буурсан ба урсгал зардлын бүлгийн зардлууд өмнөх жилүүдэд тогтомол нэлээд өндөр өсөлтэй байдаг байсан бол 2009 оноос тогтворжих хандлагтай байснаа 2010 оноос огцом өссөн дүнтэй гарсан байна.

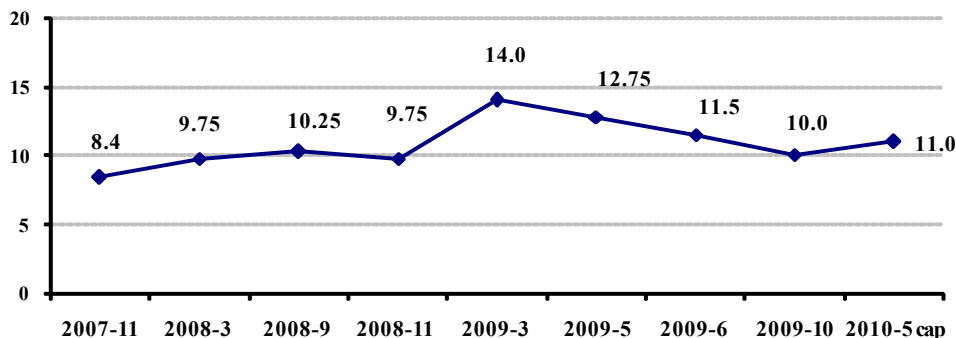
III. Монгол Улсын мөнгөний үзүүлэлтүүд

Бодлогын хүү

Монгол банкнаас бодлогын хүүг эдийн засгийн өнөөгийн нөхцөл байдал, цаашдын чиг хандлагад нийцүүлэн тогтоодог. Монголбанкнаас 2008 онд 22.1 хувьд хүрээд байсан инфляцийн түвшинг бууруулах, төгрөгийн ханшийг тогтворжуулах зорилгоор мөнгөний хатуу бодлого хэрэгжүүлж, бодлогын хүүг 2009 онд 14.0 хувь хүртэл өсгөж байсан. 2010 оны 5 сард 11,0 хувь болгосноос хойш бодлогын хүүнд өөрчлөлт ороогүй байна.

Дэлхийн зарим орны бодлогын хүүг сонирхоход Австралид 4.75%, Англид 0.5%, Америкийн Нэгдсэн Улсад 0.25%, Канадад 1,0%, Шинэ Зеландад 3,0%, манай хөрш 2 орон болох БНХАУ-ын бодлогын хүү 5.81, ОХУ 7,75 хувьтай байна.

Зураг 15: Төвбанкны бодлогын хүүний өөрчлөлт

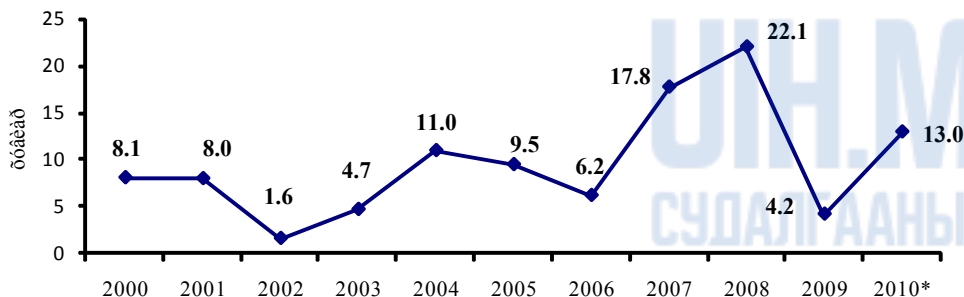
Эх сурвалж: www.mongolbank.mn

Инфляци

“Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2010 онд баримтлах үндсэн чиглэлд” Хэрэглээний үнийн индексээр илэрхийлэгдэх инфляцийн түвшинг нэг оронтой тоонд барьж, эдийн засгийн бодит өсөлтийг сэргээх бодлогыг хэрэгжүүлнэ хэмээн тусгасан байна. Харин Хэрэглээний үнийн индексээр илэрхийлэгдэх инфляцийн түвшин 2009 онд 4,2 хувьтай байсан бол 2010 оны эцэст өмнөх оны мөн үеэс 13,0 хувиар өссөн байна.

Инфляцийн түвшин 13,0 хувьтай гарахад 2010 оны 2 сард эх орны хишиг сангаас иргэн бүрт 70000 төгрөг, 8-12 сарын хооронд 50000 төгрөгийн хувь хишиг хүртээсэн явдал, 2010 оны 10 сарын 1-нээс төрийн албан хаагчдын цалин, тэтгэвэр тэтгэмжийн хэмжээг 30 хувиар нэмэгдүүлсэн, хүнсний бүтээгдэхүүн тэр дундаа мах, махан бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт, цахилгаан түлш, боловсролын үйлчилгээний үнэ өссөн зэрэг нь инфляцийн өсөлтийг өдөөсөн хүчин зүйл болсон гэж үзэж байна.

Зураг 16: Инфляцийн түвшин, жилийн эцэст,

Тайлбар:

* Урьдчилсан гүйцэтгэл

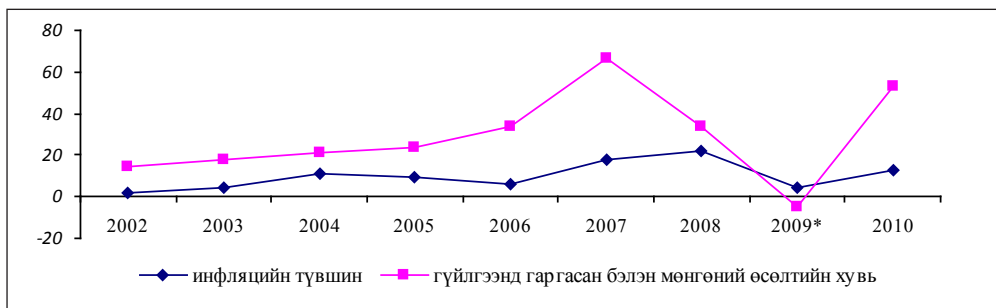
Эх сурвалж: Монголбанк 2009 оны жилийн тайлан, ҮСХ 2010/12 танилцуулга

Инфляцийн жилийн дундаж түвшин 10,1 хувьтай гарчээ. Өрхийн хэрэглээнд өндөр хувийн жин эзэлдэг мах, махан бүтээгдэхүүний бүлгийн үнийн дүн 2010 оны эцэст өмнөх оныхоос бүх аймагт 8,6-88,9 хувь хүртэл өссөн дүн байна. Тухайлбал: Баянхонгор аймагт 88,9%,

Өвөрхангай аймагт 82,6%, Говь-алтай аймагт 76,7%, Баян-өлгий аймагт 74,5% зэрэг ихэнх аймагт 50-иас дээш хувиар өссөн байна.

Зураг 17:

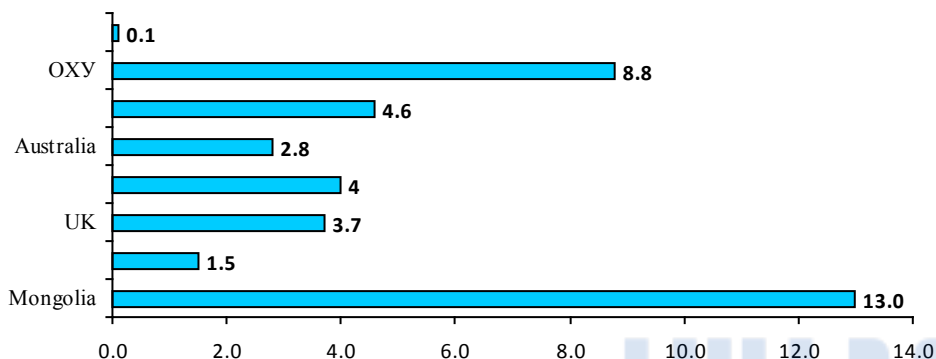
- Инфляцийн түвшин, Гүйлгээнд байгаа бэлэн мөнгөний өмнөх оны мөн үетэй харьцуулсан өөрчлөлтийн хувиар

Тайлбар: * Урьдчилсан гүйцэтгэл, Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо.

Улаанбаатар хотын хэрэглээний бараа, үйлчилгээний үнэ өмнөх оны мөн үеэс 14,3 хувиар өсчээ. 2010 оны жилийн эцсийн байдлаар хэрэглээний сагсанд багтдаг 287 төрлийн нэрийн бараа, үйлчилгээний 69,0 хувийнх нь үнэ өссөн гэж ҮСХорооноос мэдээлж байна

Зураг 18: 2010 оны 12 сарын байдлаар зарим улс орны инфляцийн түвшин

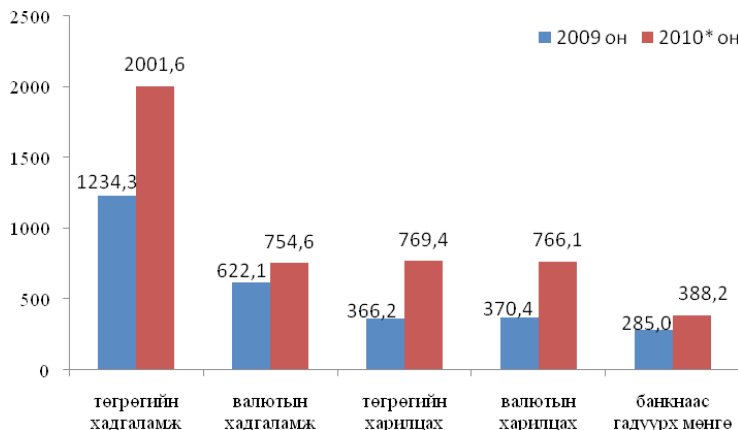

Эх сурвалж: <http://www.tradingeconomics.com/>

Мөнгөний нийлүүлэлт, түүний бүтэц

Зах зээл дэх мөнгөний нийлүүлэлт эдийн засаг өсөлттэй байх үе буюу 2004-2007 онд дунджаар 36.5 хувиар, хямралын жилүүдэд 10,7 хувиар тус тус өсч байсан бол 2010 онд 62,5 хувиар өсч, мөнгөний нийлүүлэлт 4680,0 тэрбум төгрөгт хүрчээ.

Зураг 19: Мөнгөний нийлүүлэлтийн бүтэц

Эх сурвалж: www.mongolbank.mn 2010/12 сарын бюллетень

Мөнгөний нийлүүлэлт өмнөх оноос 62,5 хувиар өссөн нь төгрөгийн хадгаламж 62,2%, гадаад валютын хадгаламж 21.3%, гадаад валютын харилцах 105,8%, төгрөгийн харилцах 110,1 хувиар нэмэгдсэнтэй холбоотой. Нийт мөнгөний нийлүүлэлтийн 42.8 хувийг төгрөгийн хадгаламж, 16,1 хувийг валютын хадгаламж, 16,4 хувийг валютын харилцах, 16,4 хувийг төгрөгийн харилцах, 8,3 хувийг банкнаас гадуурхи мөнгө тус тус эзэлж байна.

Аж ахуйн нэгж, иргэд байгууллагад олгосон зээл

Зураг 20: Чанаргүй зээлийн эзлэх хувь

Эх сурвалж: www.mongolbank.mn 2010/12 сарын бюллетень

Банк санхүүгийн хямралын улмаас банкны секторт тулгамдсан асуудлуудын нэг бол чанаргүй зээлийн хэмжээ огцом нэмэгдэж, нийт зээлийн багцад чанаргүй болон хугацаа хэтэрсэн зээлийн эзлэх хувийн жин өсч, банкууд бэлэн мөнгөний хомсдолд орж, зээл төлөлтөд хүндрэл үүссэн явдал юм. Тухайлбал: банкны салбарт 2007 оны эцэст 68,1 тэрбум төгрөгийн чанаргүй зээлийн багц байсан бол энэ тоо 2008 оны эцэст 2,8 дахин их буюу 120,6 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэж байсан. 2009 оны гүйцэтгэлээр хугацаа хэтэрсэн болон чанаргүй зээл нийт зээлийн багцийн 22,0 хувийг эзэлж байсан бол 2010 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр энэ тоо буурч чанаргүй болон хугацаа хэтэрсэн зээл нийт зээлийн багцийн 14,8 хувийг, чанаргүй зээл дангаараа 11,9 хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 3. Аж ахуйн нэгж, иргэдэд олгосон зээлийн өрийн үлдэгдэл

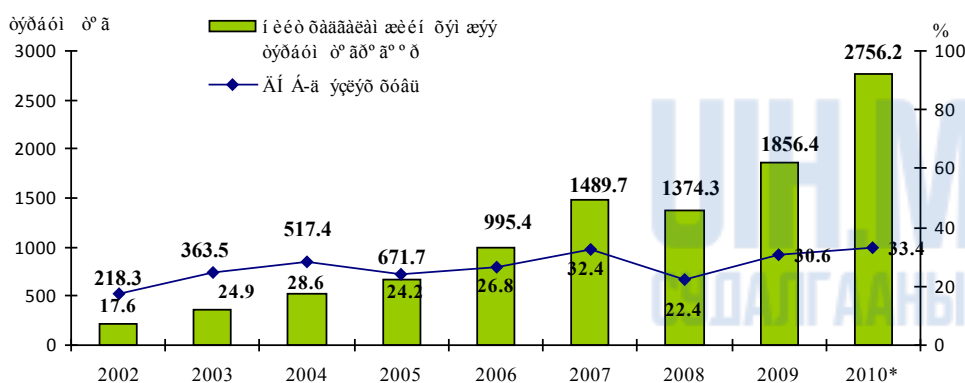
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Нийт зээл	606.8	859.8	1223.3	2056.1	2635.5	2655.0	3112,5
өсөлтийн хувь	37.2%	41.7%	42.3%	68.1%	28.2%	0.7%	17,2%
Хэвийн зээл	546.1	789.4	1129.9	1947.7	2353.6	2071.3	2651,3
өсөлтийн хувь	34.7%	44.5%	43.1%	72.4%	20.8%	-12.0%	28,0%
Хугацаа хэтэрсэн зээл	21.6	20.9	33.3	40.3	93.3	121.7	90,2
өсөлтийн хувь	39.3%	-3.2%	59.3%	21.0%	131.5%	30.4%	-25,9
Чанаргүй зээл	39.1	49.5	60.0	68.1	188.7	462.0	370,9
өсөлтийн хувь	85.3%	26.6%	21.2%	13.5%	177.1%	144.8%	-19,7
Чанаргүй болон хугацаа хэтэрсэн зээлийн нийт зээлд эзэлж буй хувь	10.0%	8.2%	7.6%	5.3%	10.7%	22.0%	14,8%

Эх сурвалж: Монголбанк. 2010/12 сарын бюллетень

Нийт хадгаламжийн хэмжээ

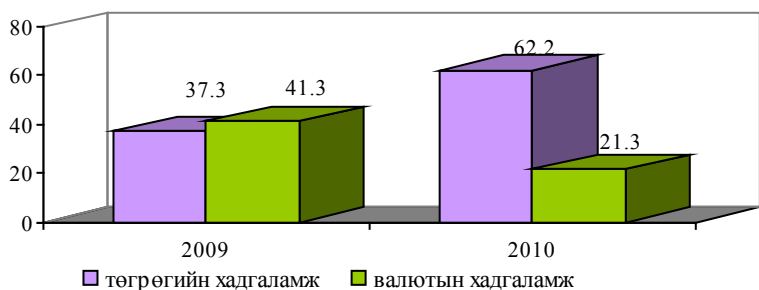
Банкуудын иргэд, аж ахуйн нэгж, бусад байгууллагуудаас татан төвлөрүүлсэн хадгаламжийн хэмжээ жилээс жилд нэмэгдсээр байна. Хадгаламжийн хэмжээ 2008 онд 7,7 хувиар өмнөх оноос буурч байсныг эс тооцвол 2000 оноос хойш тууштай өсч ирсэн нь дээрх зургаас харагдаж байна. 2009 онд нийт хадгаламжийн хэмжээ өмнөх оноос 35.1 хувиар, 2010 онд 48,5 хувиар нэмэгдэж, 2010 оны эцэст нийт хадгаламжийн хэмжээ 2756,2 тэрбум төгрөг болж, ДНБ-ний 33,4 хувийг эзэлж байна.

Зураг 21: Нийт хадгаламжийн хэмжээ, ДНБ-нд эзлэх хувиар

Эх сурвалж: www.mongolbank.mn

2009 онд 41,3 хувиар өсч байсан гадаад валютын хадгаламж 2010 онд 21,3 хувь болж, жилийн өсөлтийн хурд буурсан бол харин төгрөгийн хадгаламж 2009 онд 37,3 хувийн өсөлттэй байсан бол энэ онд 62,2 хувь болж өссөн байна.

Зураг 22: Төгрөгийн болон гадаад валютын хадгаламжийн өсөлтийн хувь

Эндээс харахад валютын ханшийн тогтворгүй байдал, валютын ханшийн чангаралтаас шалтгаалж, иргэд байгууллага хадгаламжаа гадаад валютаар хадгалуулах сонирхол нь буурч, үндэсний мөнгөн тэмдэгт рүү шилжүүлэн хадгалах сонирхолтой байгаа нь харагдаж байна.

Зураг 23: Гадаад валютын цэвэр албан нөөц

Эх сурвалж: Монголбанк. Жилийн тайлан 2009, YCX. 2010/12 танилцуулга

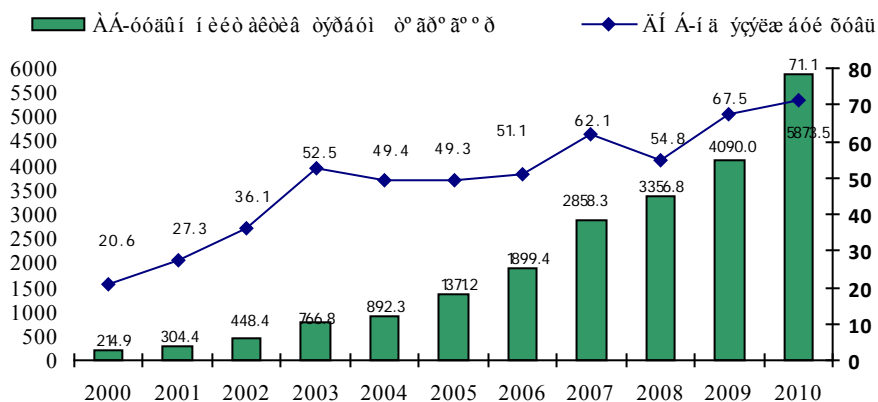
Гадаад валютын нөөцийн талаар

2010 оны 12 сарын байдлаар манай орны гадаад валютын цэвэр албан нөөц өнгөрсөн оны мөн үеэс 945,9 сая ам доллараар нэмэгдэж 2091,2 сая ам доллар болж энэ нь импортын

Арилжааны банкуудын актив

Банкны салбарын эх үүсвэр, актив өсөх тусам аж ахуйн нэгж, иргэд байгууллагад олгох зээл, санхүүжилтийн хэмжээ тогтвортой нэмэгдэж байдаг.

Зураг 24. Арилжааны банкуудын активын хэмжээ

Эх сурвалж: Монголбанк. 2010/12 барын бюллетень

2010 онд арилжааны банкуудын активын хэмжээ 5873,5 тэрбум төгрөгт хүрч, энэ нь өмнөх оноос 43,6 хувиар нэмэгдэж, ДНБ-ний 71,1 хувьтай тэнцэж байгаа нь санхүүгийн зуучлалын цар хүрээ улам нэмэгдэж байгааг харуулж байна.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН